

Je žirafa až tak ohroženým druhem? A měla by být chráněna CITES?

Jindřiška Jelínková, Jan Plesník, František Pelc

V poslední době se do popředí zájmu nejen odborné, ale i nejširší veřejnosti dostala dobře známá žirafa (*Giraffa camelopardalis*). Přispěly k tomu nejen nové názory na systematické zařazení zmiňova-

ných velkých savců, k němuž napomohly postupy soudobé molekulární genetiky, ale i varující údaje o významném snižování jejich početnosti ve volné přírodě.

Žirafa zambijská (*G. tippelskirchi thorcrofti*) je geneticky zřejmě totožná s žirafou masajskou, ale žije pouze ve zcela izolované populaci v údolí řeky Luangwa, a to v počtu šesti stovek jedinců. NP South Luangwa, Zambie. Foto František Pelc

Nebezpečí vyhubení žiraf roste

V roce 2016 byla žirafa v Červeném seznamu ohrožených druhů, pravidelně vydávaném Mezinárodní unií ochrany přírody (IUCN), přerazena do vyššího stupně ohrožení vyhube-ním nebo vyhynutím, do kategorie *zranitelná* (VU vulnerable). Tato klasifikace je výsledkem pozorovaného poklesu její početnosti (abundance) v průměru o 36–40 % za poslední tři generace (30 let, odhad pro období 1985–2015). Zatímco v roce 1998 se celková početnost žirafy odhadovala na 140 000 jedinců, o pouhých patnáct let později klesla na 80 000 zvířat, což představuje pokles o plných 67 %! Jedná se tedy o ještě děsivější úbytek než v případě afrických slonů. V minulosti byla žirafa výzkumem a ochranou přírody poněkud přehlížena, ale v letech 2011–2016 odborníci z Komise pro přežití druhů (SSC) IUCN vyhodnotili její početnost a rozšíření ve volné přírodě. Ukazuje se, že některé populace jsou stabilní nebo rostoucí, zatímco u jiných v důsledku vnějších tlaků abundance klesá. Obchod nebo lov nebývá zmiňován jako hlavní příčina popsaného trendu, nicméně pytláctví, které může být v mnoha případech úzce spojené s mezinárodním obchodem, znalci uvádějí mezi třemi nejvýznamnějšími důvody úbytku žiraf (Muller *et al.* 2016). Dalšími ohrožujícími faktory zůstávají ztráta přirozených stanovišť v důsledku lidské činnosti, občanské nepokoje a změny prostředí v důsledku změn podnebí (sucho, požáry).

Areál rozšíření žiraf se táhne od jižní po východní Afriku s malými izolovanými populacemi v západní a střední Africe. Obývají osmnáct afrických států a byly repatriovány do třech dalších (Malawi, Rwanda, Svazijsko). Žirafy z Jihoafrické republiky byly vysazeny do Senegalu. Nejméně v sedmi státech jsou uvedeni sudokopytníci téměř nebo zcela vyhubeni (Burkina Faso, Eritrea, Guinea, Mali, Mauretánie, Nigerie a Senegal).

Co ukazuje genetika

Taxonomie rodu žirafa (*Giraffa* spp.) je předmětem mnoha probíhajících výzkumů, diskusí, a dokonce polemik. Tradičně byl rozeznáván jeden druh s devíti poddruhy (Wilson & Reeder 2005). Fennessy *et al.* (2016) provedl kompletní genetickou analýzu všech poddruhů, která ukázala překvapivé rozdíly mezi nimi. Studie rozdělila rod do čtyř samostatných druhů (*Giraffa camelopardalis*, *G. giraffa*, *G. reticulata* a *G. tippelskirchi*). IUCN v současné době ro-

zeznává tradičně jeden druh s devíti poddruhy a doporučuje ponechat *status quo* do provedení dalšího hodnocení.

Mezinárodní právo zajímá i migrace žiraf

V říjnu 2017 se ve filipínské Manile konalo 12. zasedání konference smluvních stran Bonnské úmluvy (Úmluva o ochraně stěhovavých druhů volně žijících živočichů, CMS), kde Angola podala návrh na zařazení žiraf do přílohy II: v takovém případě by měla být zabezpečena ochrana stanovišť žiraf v celém

areálu jejich rozšíření pokud možno prostřednictvím zvláštní mezinárodní dohody (obdobu například EUROBATS – Dohoda na ochranu evropských netopýrů nebo AEWA – Dohoda na ochranu africko-euroasijských stěhovavých vodních ptáků). Návrh patřil mezi kontroverzní podněty, kvůli nimž se vůbec poprvé na zasedání konference smluvních stran CMS hlasovalo. V minulosti se vždy závěrů dosahovalo konsensem, tj. obecným souhlasem či shodou zúčastněných smluvních stran Úmluvy, tedy vlád jednotlivých zemí. Vlna nevole se na konferenci zvedla zejména kvůli diskutabilnímu

Žirafa jižní kapská (*G. g. giraffa*) prosperuje v řadě chráněných území, její početnost spíše vzrůstá a podle některých názorů převyšuje 30 000 kusů. NR Mkuze, JAR. Foto František Pelc

Žirafa síťovaná (*Giraffa reticulata*) žije pouze v severní Keni, jižní Etiopii a snad ve zbytkových populacích v západním Somálsku v počtu menším než 9000 jedinců. NP Meru, Keňa. Foto František Pelc

zařazení žiraf mezi migrující druhy. Stěhovavý druh znamená podle Bonnské úmluvy celou populaci nebo kteroukoli geograficky oddělenou část populace jakéhokoliv druhu nebo nižšího taxonu volně žijících živočichů, pro něž platí, že významná část jejich příslušníků cyklicky a předvídatelně překračuje jednu nebo více státních hranic. S ohledem na stávající značnou izolovanost jednotlivých populací žiraf v afrických zemích by bylo podle delegátů konference naplnění této definice sporné. Nakonec však byl návrh v hlasování přece jen většinou

podpořen a žirafa se tak stala součástí přílohy II Bonnské úmluvy.

Zařazení žiraf do příloh Bonnské úmluvy by mělo zvýšit povědomí a potřebu ochrany žiraf v jejich areálu, prohloubit spolupráci mezi africkými státy za účelem jejich lepší ochrany a napomoci získání finančních prostředků, které by tato opatření uváděly do praxe. Podpora však na Filipínách rozhodně nebyla získána snadno. Jak by tomu bylo v Úmluvě o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících ži-

vočichů a planě rostoucích rostlin, známé pod zkratkou jejího anglického názvu jako CITES?

Ani ochrana žiraf se neobejde bez „tvrdých“ dat

Mnohé čtenáře překvapí, že žirafa není druhem, který by byl součástí příloh CITES. Předpokládáme totiž téměř automaticky, že většinu druhů atraktivních afrických velkých savců přece musí CITES chránit. Připomínáme, že se úmluva CITES vztahuje na druhy, které nemusejí být ani tak ohrožené v areálu rozšíření, ale musejí být zejména předmětem mezinárodního obchodu. Úmluva tento obchod reguluje, a tím se snaží omezovat komerční nakládání s jednotlivými druhy tak, aby nedošlo k jejich vyhubení právě v důsledku nadměrného využívání.

Aby mohla být žirafa zařazena do příloh CITES, je nezbytné doložit, že se skutečně stala předmětem mezinárodního obchodu. Dále je nutné zjistit, jaké jsou trendy početnosti nejvyššího suchozemského savce v jednotlivých zemích a zda v nich hraje určitou roli nelegální obchod. Vědecký orgán CITES České republiky (AOPK ČR) se touto myšlenkou zabývá od jara roku 2017. Zjistili jsme, že na internetu nejčastěji figurují nabídky na trofejový lov žiraf zaměřený na dospělé samce. Je zcela legální ve třech jihoafrických zemích – v Jihoafrické republice, Namibii a Zimbabwe –, přičemž cena za trofej se pohybuje okolo 3000 USD (63 000 Kč). Je nutné dodat, že v uvedených zemích populace žiraf prosperují a vykazují rostoucí početnost.

Internetový průzkum také ukázal, že obchod s částmi těl žiraf opět většinou představují nabídky z výše uvedených tří jihoafrických zemí. Jedná se především o lebky, obratle atraktivní svou velikostí, vyřezávané kosti, vyčiněné kůže a vycpaniny. Lidé ale žirafy loví i pro maso a jiné části těla (kůže, ocasy, žíně, kosti), přičemž mozek, osikony (růžky) a kosti jsou v Africe předmětem rostoucího trhu s alternativní medicínou. Až dosud uveřejněné studie, byť nejsou početné, naznačují, že pytláctví žiraf se soustřeďuje ve střední a východní Africe, zejména v Tanzanii, Keni a Demokratické republice Kongo (Strauss *et al.* 2015, UNEP 2017).

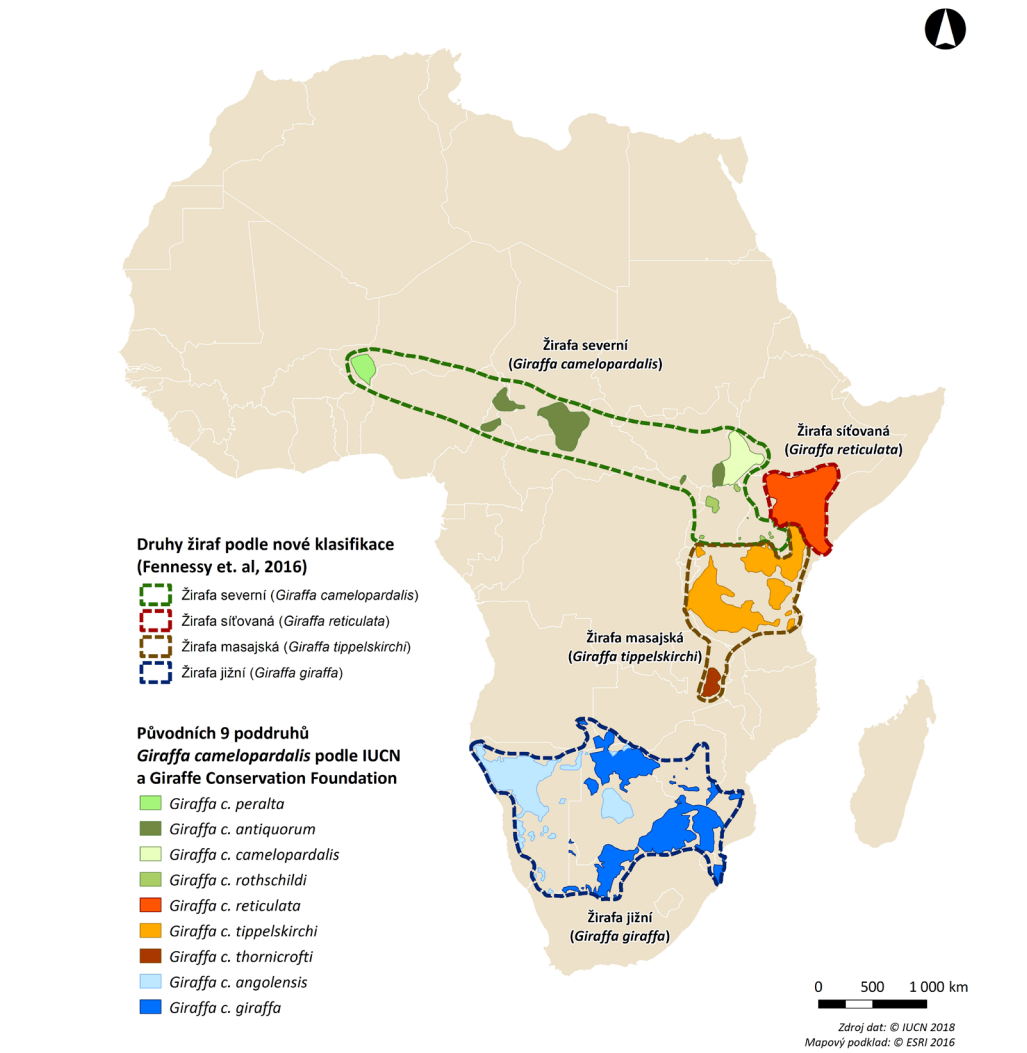
AOPK ČR se v této souvislosti obrátila na experty zabývající se ochranou žiraf. Julian Fennessy, jeden z předsedů skupiny specialistů IUCN SSC pro žirafy a okapi, myšlenke na zařazení žiraf do CITES nebyl příliš nakloněn. Nicméně začala spolupráce na dokumentu, který byl představen zástupcem AOPK ČR při zasedání Vědecké prověřovací skupiny, ustavené Evropskou komisí (Scientific Review Geoup, SRG) v Bruselu. Pokud by totiž byl návrh na zařazení žiraf do příloh CITES podáván, předkládala by jej Evropská unie, nikoli Česká republika. Podnět byl v září 2017 SRG přijat s tím, že je nutné získat více informací o obchodu se žirafami. S prosbou o spolupráci při hledání dat o ochraně a obchodu se žirafami bylo osloveno také několik českých odborníků. Dosud probíhá sběr informací o ochraně žiraf *in situ*. Dat, ze kterých by bylo možné činit nepochybné závěry o mezinárodním obchodu s žirafami, je však poskrovnu.

Počkají žirafy na složitá mezinárodní vyjednávání?

Při pokusu chránit žirafy prostřednictvím CITES nelze počítat s podporou tří zmiňovaných jihoafrických zemí, kde jsou žirafy loveny a kde se jejich abundance zvyšuje. S ohledem na pravidla používaná při zařazování druhů do příloh CITES bude třeba připravit návrh tak, aby se do CITES dostaly populace žiraf pouze ze zemí, v nichž došlo k poklesu početnosti, ohrožení trvá a kde existuje poptávka mezinárodního obchodu. V takovém případě by bylo možné uvažovat o tom, že by šanci na zařazení do přílohy CITES II (druhy, které nemusí být přímo ohrožené, ale mohly by být, pokud by obchod s nimi nebyl mezinárodně regulován) měly žirafy z Demokratické republiky Kongo,

Žirafa severní kordofanská (*G. c. antiquorum*) v zoologické zahradě Paříž – Vincennes. Foto Jan Plesník

Mapa 1: Rozšíření žiraf na africkém kontinentě podle staré a nové klasifikace (IUCN 2016, GCF 2017)

Tabulka 1: Poddruhy druhu *Giraffa camelopardalis* a monitorování jejich populací – Muller *et al.* 2016

Poddruh	Výskyt (areál)	Statut	Historie populace		Současná populace		Změna ve velikosti populace (počet jedinců)	% změna
			Odhad	Rok	Odhad	Rok		
<i>G.c. camelopardalis</i>	severní a východní Afrika (Etiopie, Jižní Súdán)	Klesající	20 577	1989–1982	650	2015	– 19 927	– 97 %
<i>G.c. tippelskirchi</i>	východní Afrika (Keňa, Tanzanie)	Klesající	66 449	1977–1980	31 611	2015	– 34 838	– 52 %
<i>G.c. thornicrofti</i>	východní Afrika (Zambie)	Stabilní	600	1983	600	2015	0	0 %
<i>G.c. reticulata</i>	východní Afrika (Keňa, Somálsko, Etiopie)	Klesající	36 000 - 47 750	90. léta 20. století	8 661	2016	– 27 339	– 77 %
							– 39 089	– 82 %
<i>G.c. rothschildi</i>	východní Afrika (Keňa, Uganda)	Rostoucí	1 330	60.léta 20. stol.	1 671	2016	341	26 %
<i>G.c. angolensis</i>	jižní Afrika (Namibie, Botswana)	Rostoucí	5 000	1970–2004	13 031	2016	8 031	161 %
<i>G.c. angolensis</i> (prozatímní)	jižní Afrika (Namibie, Botswana, Zambie, Zimbabwe)	Rostoucí	10 000	70. léta 20. století	17 551	2016	7 551	76 %
<i>G.c. giraffa</i>	jižní Afrika (Zimbabwe, Mosambik, Jižní Afrika, Botswana)	Rostoucí	8 000	1979	21 387	2016	13 387	167 %
<i>G.c. antiquorum</i>	Kamerun, Středoafrická republika, Čad, Demokratická rep. Kongo, Jižní Súdán	Klesající	3 696	1975–1986	2 000	2016	– 1 696	– 46 %
<i>G.c. peralta</i>	západní Afrika (Niger)	Rostoucí	50	90. léta 20. století	400	2015	350	700 %

Etiopie, Jižního Súdánu, Kamerunu, Keni, Somálska, Středoafričké republiky a Tanzanie.

Je nutné přiznat, že dosud nebyly získány argumenty, které by zmiňovanou myšlenku jednoznačně podpořily. Proto Evropská komise v listopadu 2017 rozhodla, že budou oficiálně osloveny všechny areálové státy žiraf. Pokud bychom nezískali jejich podporu, byla by šance na odhlasování začlenění žiraf do příloh CITES na 18. zasedání konference smluvních stran na Srí Lance v roce 2019 jen velmi mizivá.

Stojíme před otázkou, zda by CITES mohl reálně žirafám pomoci. Pokud je mezinárodní poptávka nízká a nepředstavuje pro ně hrozbu, pak by úmluva neměla na jejich ochranu vliv. Víme to ale zcela jistě? Co se stane, pokud nějaká významná osobnost prohlásí, že se díky konzumaci žirafího mozku vyléčila z rakoviny? Právě z tohoto důvodu bychom měli aplikovat princip předběžné opatrnosti a využít ho při zařazení žiraf do příloh CITES v kombinaci s celkovým poklesem abundance. Mohlo by se stát, že náhlý nárůst poptávky dokáže žirafy během pěti let zdecimovat natolik, že se z toho již jen těžko, pokud vůbec, vzpamatují. Že přeháníme? Připomeňme, jak obdobná fáma zničila nosorožce.

Shrnutí, a co dál?

Pokud se přikloníme ke starší klasifikaci, která rozeznává 9 poddruhů, pak některé z nich nepochybně splňují kritéria pro zařazení do CITES, protože pokles početnosti u nich dosáhl za poslední tři generace (30 let) více než 50 %. Jedná se o *Giraffa camelopardalis camelopardalis*, *G. c. tippelskirchi*, *G. c. thornicrofti*, patrně i *G. c. antiquorum*. Jelikož CITES uznává pouze jeden druh *Giraffa camelopardalis* a jen velmi zřídka přistupuje na zařazování poddruhů do příloh, musel by být případný návrh zaměřen na populaci druhu *G. camelopardalis* ze zemí, kde tyto poddruhy žijí – viz [tabulka na str. 46](#)

Podle našich zjištění se poddruhy, které vykazují nejvyšší úbytek, na internetových nabídkách k lovu a prodeji částí těl neobjevují, a nesplňují tedy kritéria pro zařazení do příloh CITES. Naproti tomu většina poddruhů s rostoucí početností (převážně jižní Afrika) v mezinárodním legálním online obchodu jednoznačně figuruje. U nich by zařazení do CITES bylo nelogické a nebylo by ani opodstatněné.

Navzdory uvedeným skutečnostem stále existují pochybnosti o vlivu mezinárodního legálního i nelegálního obchodu na populace žiraf v Africe. Případné zařazení některých populací do příloh CITES by jednoznačně umožnilo sledovat mezinárodní obchod. Žirafy si zasluhují, po zařazení do přílohy II Bonnské úmluvy, i další mezinárodní ochranu zařazením do příloh CITES, a to navzdory tomu, že v současnosti dostatečně neznáme rozsah světové poptávky.

V každém případě je nezbytné věnovat ochraně žirafy zvýšenou pozornost, aby toto ele-

gantní stvoření zcela nezmizelo ze savan a buše subsaharské Afriky. Některé taxony totiž k tomu mají nakročeno. Klíčová pro další budoucnost pochopitelně zůstává účinná ochrana populací a jimi osídleného prostředí. Proto věříme, že reakce afrických států na návrh EU, resp. ČR, bude alespoň částečně příznivá a že se na 18. zasedání konference smluvních stran CITES středo- a západoafrické žirafy dočkají také ochrany CITES.

Seznam literatury je připojen k webové verzi článku na www.casopis.ochranaprirody.cz

Žirafa jižní angolská (*G. g. angolensis*) žije i v nehostinných polopouštích. V Angole byla zcela vyhubena, ale její početnost se v Botswaně a Namibii naopak zvyšuje (okolo 13 000 jedinců). Kaokoland, severní Namibie. Foto František Pelc